

In memoriam Jaroslav Černý (Plzeň 1898 – Oxford 1970)

Hana Navratilova

Dne 29. května před padesáti lety zemřel v Oxfordu egyptolog Jaroslav Černý. Když se ráno toho dne Marie Černá s Jaroslavem loučila před jeho odchodem na univerzitu, nemyslela na to, že se vidí naposled. Odešel nečekaně uprostřed své práce. Svůj život prožil ve 20. století, které přineslo zásadní změny pro celý svět.

Během své kariéry patřil k pracovníkům meziválečného Orientálního ústavu – předchůdce pozdějšího Orientálního ústavu Československé akademie věd, byl soukromým docentem na Univerzitě Karlově, vědeckým pracovníkem Francouzského ústavu orientální archeologie v Káhiře, profesorem na univerzitách v Londýně a v Oxfordu (obr. 1), hostoval na akademické půdě ve Spojených státech amerických a v Západním Německu.

Černý začínal jako historik a jeho prvním zájmem byly sociální a hospodářské dějiny Egypta. Nedostatek dostupných historických pramenů jej dovedl k jazykovědné práci na staroegyptských textech, a současná egyptologie jej proto vnímá především jako filologa a editora textů. Černého zájem o egyptskou společnost a dějiny byl však vždy širší.

Jeho jméno je nejsilněji spojeno se sídlištěm stavitelů královských hrobek Nové říše, známým pod

novodobým místním názvem Dér el-Medína. Zpřístupnil písemné prameny z tohoto výjimečného naleziště, a umožnil tak spojením s archeologickými nálezy jeho podrobnou historickou interpretaci. V komplexním přístupu k materiálu byl Černý výjimečný; položil základy k dnešnímu poznávání života lidí a společnosti ve starověkém Egyptě v celé šíři.

Černého lidský osud je stejně zajímavý jako ten profesní. Je spjat s dějinnými zvraty 20. století – dvěma světovými válkami a řadou velkých proměn světových a českých dějin. Jako student v Praze zažil dobu zakládání československého státu a den před svými sedmdesátinami se již jako emeritní profesor v Oxfordu dožil obsazení Československa okupačními vojsky zemí Varšavské smlouvy. Žil v době vrcholící studené války a rozpadu světových impérií na jedné straně a vzniku a sílící pozice mezinárodních organizací, jako jsou OSN či EHS, na straně druhé. Možná v důsledku těchto skutečností se po celý život stavěl proti nacionalismu, šovinismu a politickému sektářství.

Byl osobností působící za hranicemi odborné činnosti, například i v diplomatických službách. Masarykovské Československo nabídlo vědcům účast na

Obr. 1 Jaroslav Černý a členové vedení Queen's College (Governing Body; cca. 1963–1964; s identifikací laskavě pomohl dr. Michael Riordan, archivář St. John's College a The Queen's College, Oxford) (archiv ČEGÚ, dar rodiny J. Černého) / Fig. 1 Jaroslav Černý and other members of the Governing Body of the Queen's College (ca. 1963–1964; identification with the kind help of Dr Michael Riordan, archivist of St. John's College and The Queen's College, Oxford) (archive of CIE, gift of J. Černý's family)

vytváření nového státu. Toto spojení vědy a mimovědeckých zájmů bylo chápáno pozitivně jako prostředek všeobecné kultivace československých zahraničních vztahů a v nemalé míře plnilo svůj účel. Za druhé světové války pracoval ještě pro exilovou vládu Edvarda Beneše. Po Únoru 1948 se nevrátil z pobytu ve Velké Británii a neprojevil dostatečnou loajalitu ke komunistickému režimu, což vedlo k tomu, že byl zbaven československého občanství.

Jeho pozice v Egyptě tímto neutrpěla, naopak mu možná usnadnila práci; paradoxně Egyptany nebyl vnímán jako příslušník bývalého impéria, přestože byl reprezentantem britské akademické obce. V době přípravy núbijské akce UNESCO se jako evropský vědec s bohatým zázemím mezinárodních kontaktů mohl Černý stát partnerem egyptských badatelů a napomoci obnovení mezinárodní spolupráce, která byla v 50. letech omezena. Působil proto opakovaně ve službách mezinárodního společenství, zejména při dokumentaci ohrožených památek.

V jeho době se egyptologie chopila i nástroje, který měl být plně doceněn až později a zcela až s nástupem digitalizace v nedávné době – takzvaných výzkumných infrastruktur, tedy například systematických oborových bibliografií, které později přijaly technologii databází. Zde stojí za zmínku, že Černý propagoval a podporoval jak projekt *Topographical Bibliography*, tak i *Annual Egyptological Bibliography*, a obě se dočkaly systematického rozvoje právě v pozdějších desetiletích jeho života.

Egyptologie těží z jeho odkazu dodnes. Svazky jeho knihovny jsou součástí odborné knihovny Českého egyptologického ústavu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy a jeho archiv uložený v Oxfordu je opakovaně využíván vědci z celého světa. Jeho vklad do historie

egyptologie zůstává právě takový, jako byl Černý sám – stále otevřený a živý.

VÝBĚR ARCHIVNÍCH PRAMENŮ (PODLE OBJEMU MATERIÁLU)

Archiv Griffith Institute, University of Oxford
 Archiv Institut français d'archéologie orientale, Káhira
 Archivy Univerzity Karlovy, Akademie věd ČR, Kanceláře prezidenta republiky, Národního muzea; Národní archiv, Praha
 Archiv University College, London
 Archiv města Plzně
 Archivy univerzity v Tübingen, berlínských muzeí, Metropolitan Museum of Art, University of Pennsylvania a další

VÝBĚR PUBLIKACÍ O JAROSLAVU ČERNÉM

James, Thomas Garnet Henry
 1971 „Jaroslav Černý“, *The Journal of Egyptian Archaeology* 57, s. 185–189.
 Málek, Jaromír
 1998 „Life and Achievements of Czech Egyptologist Jaroslav Černý (1898–1970)“, *Archiv orientální* 66, s. 27–30.
 Navratilova, Hana
 2018a „Layered Agendas: Jaroslav Černý, Stateless Egyptologist between Decolonization and the Cold War“, *Práce z dějin Akademie věd* 10, s. 53–57.
 2018b „The Road to Mounira: Jaroslav Černý at the IFAO“, *Bulletin de l'Institut français d'archéologie orientale* 118, s. 283–316.
 Růžová, Jiřina
 2010 *Pisár Místa pravdy. Život egyptologa Jaroslava Černého / The Scribe of the Place of Truth. The Life of the Egyptologist Jaroslav Černý*, Praha: Libri.

Hana Navratilova

University of Reading, University of Oxford
 hana.navratilova@reading.ac.uk